

РОЗДІЛ 1

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

I МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.543:336.74

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-93-1>

Грабчук І. Л.
Вигівська І. М.
Назаренко Т. П.

Державний університет «Житомирська політехніка»

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАЛУЧЕННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ ДО БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ КОШТІВ

Міжнародні організації, діяльність яких спрямована на протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, визначають проблему використання міжнародних торгових систем для легалізації. В боротьбі з такими злочинами важливу роль відіграють митні органи, враховуючи їх глибокі знання про міжнародну торгову сферу та виключний доступ до міжнародних торгових документів. В роботі проаналізовано структуру та обсяг повноважень митних органів зарубіжних країн, наведено приклади співробітництва між ними та підрозділами фінансової розвідки в межах боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Це на основі порівняння з вітчизняною практикою дозволило зробити висновки про правильність обраного напрямку реформування митної сфери та внести пропозиції щодо посилення ефективності інформаційного обміну між Державною митною службою України та Державною службою фінансового моніторингу України.

Ключові слова: відмивання коштів, легалізація, митні органи, підрозділи фінансової розвідки.

Постановка проблеми. Введення воєнного стану змінило напрями та порядок роботи майже всіх органів та установ, а для забезпечення безперебійного постачання в Україну товарів критичної необхідності прийшлося спростити процедури ввезення в Україну значної кількості категорій імпортованих товарів. Це, в свою чергу, стало підґрунтям для пошуку та використання нових схем для відмивання коштів. Внаслідок неналежного митного контролю під час тимчасового скасування мита та ПДВ на імпорт товарів економічні експерти говорять про виведення з України понад 100 млрд грн. [7]. Вищенаведене вимагає ґрунтовного дослідження особливостей роботи митних органів в умовах воєнного стану, визначення їх ролі в боротьбі з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом, що неможливо зробити без розкриття міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження теоретичних та практичних аспектів боротьби з відмиванням коштів присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте більшість досліджень проводиться в юридичній сфері: аналізується нормативна база як на міжнародному, так і на національному рівні, визначаються можливості її імплементації. Щодо окреслення ролі митних органів в даному процесі, то це питання частково розкривали в працях К. Брюн, О. Герчаківська, Р. Кузьмін, І. Петрова, Т. Скудалов. Проте докладний розгляд ролі митних органів в системі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму не дістав належного висвітлення в науковій літературі, що й обумовило актуальність проведеного дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення зарубіжного досвіду щодо участі митних органів в боротьбі з відмиванням коштів з визначенням можливості його імплементації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Слабкі сторони міжнародної торгівлі надають можливості злочинцям реалізовувати власні інтереси, зокрема цьому сприяють: безліч торгових потоків, які важко контролювати, що дає злочинцям можливість незаконно перевозити гроші, товари та інше майно; угоди зі складними схемами їх здійснення, операції з валютами, які важко відстежувати; злиття доходів від легального та нелегального бізнесу; нестача баз даних митних органів, нерозвинена система обміну інформацією між митними органами; недостатня кількість ресурсів у розпорядженні митних органів; наявність некваліфікованих працівників у митних органах, існування корупції [1].

Якщо розглядати способи легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, і введення їх в обіг на території України, то найчастіше застосовуються саме ті, які пов'язані з перетином митного кордону. До таких, зокрема, відносяться: механізми псевдоекспортних операцій (безтоварні операції, під час документального оформлення яких не відбувається фактичний рух товарно-матеріальних цінностей і вивезення їх за межі митного кордону); операції з реалізації контрабандних, контрафактних та інших незаконно ввезених товарів (через укладання безтоварних угод з фіктивними підприємствами на території України) [5]; внесення неправдивих відомостей в документи (завищення чи заниження фактичної вартості товарів та послуг в рахунках-фактурах, неповна поставка чи надлишкова постачання товарів та послуг, невідповідність товарів їх опису в товаророзпорядчих документах).

Це є підтвердженням наявності проблеми використання міжнародної торгової системи для відмивання коштів та фінансування тероризму, на якій наголошують міжнародні організації, що здійснюють свою діяльність в даній сфері. Особливе місце в боротьбі з такими злочинами відво-

диться митним органам. Так, у грудні 2020 року FATF та Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки опублікували звіт про відмивання грошей у торгівлі, в якому розкрито ризики та наведено низку найкращих практик для органів влади щодо пом'якшення цієї загрози. В даному звіті наголошено на тому, що митні органи, як правило, є основними правоохоронними органами у сфері торгівлі, які мають повноваження боротися зі злочинами, заснованими на зловживанні системою міжнародної торгівлі, зокрема і щодо відмивання грошей [10]. Це пояснюється, насамперед, тим, що працівники митних органів мають глибокі знання про міжнародну торгову сферу, потоки товарів і міжнародні ланцюги поставок, що є життєво важливим для виявлення злочинів відмивання коштів в торгівлі; виключний доступ до міжнародних торгових документів і даних, які є основними для ідентифікації вказаних злочинів.

Зростання обсягів міжнародної торгівлі та порівняно незначна частка в них операцій, які пов'язані з відмиванням коштів, створює проблеми в роботі митних органів, які намагаються виявити злочинні схеми та ідентифікувати наведені злочини, а також розмежувати їх з іншими незаконними діями, митними та податковими порушеннями. Основна відмінність полягає в меті правопорушення. Так, відмивання коштів спрямоване на легітимізацію незаконного походження доходів, одержаних злочинним шляхом. В той час, як метою шахрайств, контрабанди та інших правопорушень, пов'язаних з торгівлею, є отримання цих доходів.

Щодо змісту повноважень митних органів в сфері боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, то вони різняться в залежності від країн. Щодо конкретизації їх участі, то науковці [9] зупиняються на такому їх переліку: участь у розробці нормативно-правових документів в сфері протидії відмиванню коштів, пов'язаної з особливостями митного регулювання; виявлення фактів відмивання коштів, одержаних у процесі митного контролю; участь у роботі фінансових розвідок чи аналогічних структур, організація міжвідомчого інформаційного обміну; проведення розслідувань щодо відмивання грошей відповідно до компетенції митних органів; один із напрямів роботи спеціалізованих міжнародних митних організацій; членство або участь у роботі міжнародних організацій, зокрема на регіональному рівні, які займаються протидією відмиванню брудних грошей.

Найпростішою формою участі митних органів у процесах протидії відмиванню брудних грошей є проведення огляду громадян, які можуть переміщувати гроші чи фінансову документацію. Наразі більшість країн світу встановили граничні суми на ввезення готівкової валюти фізичними особами. За наявності суми, яка є більшою за ліміт, необхідно її письмово задекларувати на митниці.

Для посилення боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму в червні 2021 р. відбулися зміни щодо перевезення готівки через митний кордон Європейського Союзу. Вимоги щодо митного декларування поширюються на суми в 10000 євро або більше, також у інших валютах, у акціях або чеках: у банкнотах або монетах, включаючи валюту, що виведена з обігу, але все ще може обмінюватися у фінансових інституціях або у Центральному банку; умовні фінансові інструменти, такі як чеки, чеки на подорож, розписки та грошові замовлення; золоті монети із вмістом золота принаймні 90%; золоті злитки, самородки із вмістом золота принаймні 99,5% [6].

Митні служби більшості країн мають повноваження забороняти незадекларований міжнародний рух валюти або в межах схем відмивання грошей. FATF надає конкретні рекомендації щодо кур'єрів готівкою та виявлення фізичного транскордонного транспортування валюти та оборотних інструментів на пред'явника через систему декларування та/або розкриття інформації. Митні служби в окремих країнах мають повноваження для виявлення, ініціювання та завершення розслідувань щодо відмивання грошей і фінансування тероризму.

Так, на митні органи Німеччини покладені широкі повноваження. В структурі Генеральної митної дирекції, яка координує діяльність і здійснює оперативне управління митними органами Німеччини, знаходиться Дирекція VIII (Zollkriminalamt). По суті це так звана кримінальна митна служба, яка займається розслідуванням злочинів у митній сфері, протидією цим злочинам; координацією діяльності оперативно-розшукових митних управлінь та контролем за розслідуваннями злочинів, що їм підслідні; фінансовим моніторингом діяльності організацій, що здійснюють операції, які пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванням тероризму, розповсюдженням зброї масового знищення [8, с. 123].

Митно-прикордонна служба США в своєму складі також має окрему дирекцію – Розслідування внутрішньої безпеки (HSI), що є основним слідчим відділом Міністерства внутрішньої безпеки та спеціальні агенти якого розслідують, зокрема, фінансові злочини, включаючи відмивання грошей і контрабанду готівки.

Звичайно, що структура митної служби значною мірою залежить від найбільш проблемних напрямів для кожної країни. В той же час митна служба є основним органом в боротьби з діяльністю щодо відмивання коштів та фінансування тероризму, яка стосується міжнародних прикордонних зон. Саме рекомендації щодо структури митної служби не є доцільними, на відміну від рекомендацій щодо співпраці з іншими органами в даній сфері.

Егмонтською групою та Всесвітньою митною організацією представлено Довідник про співпрацю митниці та ПФР, в якому рекомендовано встановлювати міцні партнерські відносини на національному рівні між цими органами. Така співпраця може включати обмін торговельними та фінансовими даними, включно з інформацією про фізичних та юридичних осіб, підозрюваних у відмиванні грошей, шахрайстві на митниці або контрабандній діяльності. Протягом останніх років формами взаємодії між митними органами та підрозділами фінансової розвідки урізноманітнюються (таблиця 1).

Таким чином, взаємодія між митними органами та підрозділами фінансової розвідки може набувати різних форм, проте в більшості випадків вона зводиться до обміну інформацією. Протягом 2021 р. укладено Державною службою фінансового моніторингу України 15 міжвідомчих документів про обмін інформацією, зокрема і з Державною митною службою України.

Безсумнівно взаємодія митних органів з підрозділом фінансової розвідки, сприяє оперативному та якісному проведенню розслідувань злочинів, здійснених в сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Проте воєнний стан, впроваджений в Україні, не дозволив оцінити практичну ефективність прийнятого інформаційного обміну. Для того, щоб він не був формаль-

Таблиця 1

Приклади співробітництва між митними органами та підрозділами фінансової розвідки в межах боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму

Країна	Форми співробітництва
Бельгія	Створений Підрозділ обробки фінансової інформації (СТІФ) використовує, зокрема, інформацію митних органів для посилення контролю над фінансовими потоками
Великобританія	Підрозділ фінансової розвідки Сполученого Королівства Великої Британії (UKFIU) співпрацює з правоохоронними органами Великої Британії в боротьбі з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, зокрема з Податковою та митною Службою Її Величності (HMRC). UKFIU обробляє дані декларацій щодо готівки, які надає HMRC, і проводить початковий пошук у базі даних Elmer, щоб виявити збіги з уже наявними розвіданими
Канада	Створено Центр експертизи боротьби з торговим шахрайством та відмиванням грошей, отриманих злочинним шляхом, в рамках Управління прикордонних служб Канади (CBSA)
Німеччина	Аудиторська служба Митної служби відповідно до інформаційного листа у випадку виявлення доказів відмивання коштів повинні спрямувати підозру напряму до підрозділу фінансової розвідки з використанням веб-додатку goAML
Перу	Підрозділ фінансової розвідки забезпечує внутрішнє стажування для співробітників митних органів

Джерело: узагальнено за [3; 9; 10]

ним, доцільним є створення функціональних груп, до складу яких би входили найбільш підготовлені в сфері відмивання коштів співробітники, які б займалися контрольно-аналітичною діяльністю, спрямованою на виявлення та недопущення злочинів щодо легалізації доходів, а також передачею інформації про підозрілі операції до Державної служби фінансового моніторингу України.

Запропоновані заходи повною мірою відповідають сучасному етапу реформування в митній сфері. Адже для України «...проблематика протидії митним правопорушенням перебуває в площині напрацювання ефективних механізмів митного контролю, використання новітніх технічних та спеціальних засобів пошуку та ідентифікації предметів контрабанди, застосування мотиваційних механізмів для митних служб в частині мінімізації корупційних ризиків» [4, с. 142]. Реформа ж передбачає перехід до функціонування Державної митної служби у форматі єдиної юридичної особи, а також приєднання України до конвенції про процедуру спільного транзиту та обмін митною інформацією з 36 країнами в режимі реального часу. Зміни спрямовані на знищення корупції та злочинних схем на митниці.

Незважаючи на воєнний стан, проведення заходів митної реформи хоча і здійснювалося з певним уповільненням, проте не зупинялося. Останні дії були здійснені в напрямку наближення українського митного законодавства до законодавства Європейського Союзу, зокрема в серпні 2022 р. Верховною Радою України ухвалено законопроект

про внесення змін до Митного кодексу України (від 31.05.2022 р. № 7420), який «вдосконалює чинні норми в частині спрощення проходження митниці для надійних підприємств, надання статусу фінансового гаранта та забезпечення сплати митних платежів; передбачає впровадження європейського механізму розгляду скарг і продовження цифровізації митниці, що прискорить її проходження та зменшить корупційні ризик» [2]. Ці зміни є необхідною умовою приєднання України до Нової комп'ютеризованої транзитної системи NCTS та Конвенції про процедуру спільного транзиту.

Висновки і пропозиції. Враховуючи повноваження та рівень обізнаності, митні органи відіграють важливу роль в боротьбі із злочинами, заснованими на зловживанні системою міжнародної торгівлі, зокрема і щодо відмивання коштів. Проте для кожної країни їх роль в даному процесі має свої особливості, що проявляється, зокрема в структурі, формах співробітництва та організації інформаційного обміну з іншими правоохоронними органами щодо питань відмивання коштів. Сучасний етап розвитку митних органів в Україні характеризується імплементацією європейських практик і законодавства. Реформи, які відбуваються в митній сфері спрямовані на перетворення в митній сфері спрямовані на прискорення та спрощення взаємодії між митними органами та іншими учасниками процесу, зокрема і в частині відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму.

Список використаних джерел:

1. Ачилов А.Т., Расулов Ш.Ш. Совершенствование правоохранительной деятельности таможенных органов по борьбе с легализацией доходов, полученных от преступной деятельности. *Scientific progress*. 2021. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-pravoohranitelnoy-deyatelnosti-tamozhennyh-organov-po-borbe-s-legalizatsiey-dohodov-poluchennyh-ot-prestupnoy>
2. Баконіна О. Верховна Рада ухвалила Закон про «митний безвіз». *ЮРЛІГА*: веб-сайт. 15 серпня 2022 р. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/213249_verkhovna-rada-ukhvalila-zakon-pro-mitniy-bezvz
3. Брюн Е. Таможня на страже порядка: борьба с отмыванием денег в международной торговле. 2022. URL: <https://oecd-russia.org/analytics/tamozhnya-na-strazhe-poryadka-borba-s-otmyvaniem-deneg-v-mezhdunarodnoj-torgovle.html>
4. Герчаківська О.Я. Протидія митним правопорушенням у міжнародному та українському нормативно-правовому полі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 141–146.
5. Кузьмін Р.Р. Перекриття каналів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, як складова господарсько-правового механізму запобігання економічній злочинності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2(2). С. 77–83.
6. Мигаль М. ЄС запроваджує нові правила ввезення готівки. *Главком*: веб-сайт. 4 червня 2021 р. URL: <https://glavcom.ua/news/mitna-deklaraciya-jes-zaprovadzhuje-novi-pravila-vvezennya-gotivki-760644.html>
7. Орлова В. Нові схеми під час війни. Як на митниці відмивають гроші на імпорти та скільки втрачає бюджет. *Інформаційне агентство Unian*. 28 липня 2022 р. URL: <https://www.unian.ua/special/novi-shemi-pid-chas-viyni-yak-na-mitnici-vidmivayut-groshi-na-importi-ta-skilki-vtrachaye-byudzheth-11919156.html>
8. Петрова І. Митна служба Німеччини в інтегрованій системі митних служб Європейського союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 121–126.

9. Скудалова Т.В. Применение мер таможенного регулирования в целях противодействия отмыванию грязных денег. *Вестник Российской таможенной академии*. 2008. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-mer-tamozhennogo-regulirovaniya-v-tselyah-protivodeystviya-otmyvaniyu-gryaznyh-deneg>
10. FATF – Egmont Group (2020), Trade-based Money Laundering: Trends and Developments, FATF, Paris, France. URL: www.fatf-gafi.org/publications/methodandtrends/documents/trade-based-money-laundering-trends-anddevelopments.html

References:

1. Achilov A.T., Rasulov Sh.Sh. (2021) Sovershenstvovanie pravookhranitel'noy deyatelnosti tamozhennykh organov po bor'be s legalizatsiyey dokhodov, poluchennykh ot prestupnoy deyatelnosti [Improving the law enforcement activities of customs authorities to combat the legalization of proceeds from criminal activi]. *Scientific progress*, no. 2. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-pravookhranitelnoy-deyatelnosti-tamozhennykh-organov-po-borbe-s-legalizatsiyey-dokhodov-poluchennykh-ot-prestupnoy> (accessed 15 September 2022).
2. Bakonina O. (2022) Verkhovna Rada ukhvalyla Zakon pro «mytnyi bezviz». [Verkhovna Rada adopted the Law on «Customs Visa Waiver»]. *JURLIGA*: website. Available at: https://jurliga.ligazakon.net/news/213249_verkhovna-rada-ukhvalyla-zakon-pro-mitnyi-bezvz (accessed 15 September 2022).
3. Bryun E. (2022) Tamozhnya na strazhe poryadka: bor'ba s otmyvaniem deneg v mezhdunarodnoy torgovle [Customs on guard: the fight against money laundering in international trade]. Available at: <https://oecd-russia.org/analytics/tamozhnya-na-strazhe-poryadka-borba-s-otmyvaniem-deneg-v-mezhdunarodnoj-torgovle.html> (accessed 10 September 2022).
4. Herchakivska O.Ya. (2022) Protydiia mytnym pravoporushenniam u mizhnarodnomu ta ukrainskomu normatyvno-pravovomu poli [Combating customs offenses in the international and Ukrainian regulatory and legal field]. *Analytical and comparative jurisprudence*, no. 1, pp. 141–146.
5. Kuzmin R.R. (2011) Perekryttia kanaliv lehalizatsii (vidmyvannia) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, yak skladova hospodarsko-pravovoho mekhanizmu zapobihannia ekonomichnii zlochynnosti [Blocking the channels of legalization (laundering) of proceeds obtained through crime as a component of the economic and legal mechanism for the prevention of economic crime]. *Legal journal of the National Academy of Internal Affairs*, no. 2(2), pp. 77–83.
6. Myhal M. (2021) YeS zaprovadzhuie novi pravyla vvezennia hotivky [The EU introduces new rules for importing cash]. *Glavkom*: website. Available at: <https://glavcom.ua/news/mitna-deklaraciya-jes-zaprovadzhuje-novi-pravyla-vvezennya-gotivki-760644.html> (accessed 10 September 2022).
7. Orlova V. (2022) Novi skhemy pid chas viiny. Yak na mytnytsi vidmyvaiut hroshi na importi ta skilky vtrachaie biudzheth [New schemes during the war. How customs launder money on imports and how much the budget loses]. *Unian news agency*. Available at: <https://www.unian.ua/special/novi-shemi-pid-chas-viiny-yak-na-mitnici-vidmyvaiut-groshi-na-importi-ta-skilky-vtrachaye-byudzheth-11919156.html> (accessed 10 September 2022).
8. Petrova I. (2019) Mytna sluzhba Nimechchyn v intehrovani systemi mytnykh sluzhb Yevropeiskoho soiuzu [The customs service of Germany in the integrated system of customs services of the European Union]. *Entrepreneurship, economy and law*, no. 1, pp. 121–126.
9. Skudalova T.V. (2008) Primenenie mer tamozhennogo regulirovaniya v tselyakh protivodeystviya otmyvaniyu gryaznykh deneg [Application of measures of customs regulation in order to counteract the laundering of dirty money]. *Bulletin of the Russian Customs Academy*, no. 1. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-mer-tamozhennogo-regulirovaniya-v-tselyah-protivodeystviya-otmyvaniyu-gryaznyh-deneg> (accessed 10 September 2022).
10. FATF – Egmont Group (2020) Trade-based Money Laundering: Trends and Developments, FATF, Paris, France. Available at: www.fatf-gafi.org/publications/methodandtrends/documents/trade-based-money-laundering-trends-anddevelopments.html (accessed 10 September 2022).

Hrabchuk Iryna
Vyhivska Iryna
Nazarenko Tetiana

Zhytomyr Polytechnic State University

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN INVOLVING CUSTOMS AUTHORITIES IN THE FIGHT AGAINST MONEY LAUNDERING

Summary

International organizations identify the problem of using international trade systems for money laundering and terrorist financing. Customs authorities play an important role in the fight against such crimes. They have deep knowledge of the international trade sphere and exclusive access to international trade documents; trading systems for money laundering and terrorist financing. The purpose of the article is to study foreign experience regarding the participation of customs authorities in the fight against money laundering with the determination of the possibility of its implementation in Ukraine. To achieve the goal, the following methods were used: analysis and synthesis, logical generalization, comparison. The work analyzes the structure and scope of powers of customs authorities of foreign countries (USA and Germany). It was determined that the structure of the customs service depends on the most problematic areas for each country. Examples of cooperation between customs authorities and financial intelligence units in the fight against money laundering and terrorist financing (Belgium, Great Britain, Canada, Germany, Peru) are given. The state of reforming the customs sphere in Ukraine is assessed, taking into account the current state of war. The current stage of development of customs authorities in Ukraine is characterized by the implementation of European practices and legislation. The role of the State Customs Service of Ukraine in the fight against money laundering and terrorist financing has been determined. Proposals are made to increase the effectiveness of information exchange between the State Customs Service of Ukraine and the State Financial Monitoring Service of Ukraine. The expediency of creating functional groups, which would include the most trained employees in the field of money laundering and terrorist financing, has been proven. Their duties should include: control and analytical activities aimed at detecting and preventing crimes related to the legalization of income; transfer of information about suspicious transactions to the State Financial Monitoring Service of Ukraine.

Key words: money laundering, legalization, customs authorities, financial intelligence units.